

העברת שאלת א"י לאו"ם

הגורמים שהניעו את בריטניה להעביר את שאלת א"י לאו"ם

ב- 15 לפברואר 1947 הכריז בוויין בפרלמנט הבריטי, והודיע למשלחות הסוכנות היהודית והערבים שהיו בלונדון, שלנוכח כישלון שיחות לונדון, שוקלת ממשלת בריטניה להעביר את ההכרעה בשאלת א"י לאומות המאוחדות. יש לזכור, כי בריטניה הייתה חייבת על פי החוק הבנל"א לפנות לאחר המלחמה למוסד הבנל"א הקיים (האו"ם) כדי לקבל ייפוי כוח מחודש לשליטה שלה באזור.

יש החושבים כי היוזמה לפנייה לאו"ם לא נבעה מהלחץ שהופעל על בריטניה בנדון אלא הייתה יוזמה בריטית שקיוותה לקבל מהאו"ם כתב מנדט מחודש עם סמכויות יתר ועזרה תקציבית שיאפשרו לה להמשיך ולשלוט . אלה הסבורים כי הכרזת בוויין היוותה למעשה תרגיל בדיפלומטיה (ולא נבעה מתוך שיקול בריטי לנטוש אכן את ארץ ישראל),חושבים שבוויין הניח כי אין סיכוי שהאו"ם יבטל את המנדט הבריטי, יחלק את א"י ויקים מדינה יהודית, זאת משום שהצעה זו דרשה רוב של 2/3 באו"ם. במצב זה האו"ם יחליט: להעניק מחדש לבריטניה מנדט בתנאים שבהם בריטניה איננה מחויבת לרעיון הבית הלאומי, או להקים בא"י מדינה פלשתינית שבה ליהודים יהיה אזור אוטונומי. האפשרויות היוו סכנה לשאיפות התנועה הציונית וטובות לבריטניה.

יש החושבים שבריטניה פנתה לאו"ם עקב:

השפעת השואה, ושארית הפליטה שהתרכזה ברובה במחנות העקורים על דעת הקהל וכיוונה את עמדתם של מדינאים לתמיכה בהקמת מדינה יהודית. השפעת ניסיונותיהם של העקורים לעלות לא"י למרות ניסיונות הבריטים למנוע זאת מהם (השפעת המאבק לעליה ואניית המעפילים "אקסודוס" על דעת הקהל העולמית). חוסר המודעות והרגישות של ראש ממשלת בריטניה ושר החוץ שלה בוויין, להלם שהידיעות על השואה על דעת הקהל בעולם ובבריטניה. עמדת ארה"ב להעניק למאה אלף עקורים אשרות כניסה לא"י כנגד סירובה העקשני של בריטניה להיענות לבקשה זו (דרישת הועדה האנגלו- אמריקנית להעלות מאה אלף היהודים). גירוש המעפילים, שברובם היו פליטי שואה גרם להד ציבורי שדחק בבריטים לסיים את המנדט בא"י בשלב מוקדם מזה שתכננו.

-התמדתו של היישוב היהודי בבניין הבית הלאומי והישגיו מסוף המלחמה עד העברת שאלת א"י לאו"ם (פברואר 1947) בעליה, העפלה, התיישבות, כלכלה, מסגרות ביטחוניות ומוסדות. ומאבקו של היישוב היהודי במדיניות הבריטית שניסתה לעצור את בנין הבית הלאומי היהודי – מאבק שגרם לבריטים קשיים בשמירה על הביטחון בא"י, ואילץ את בריטניה להקצות משאבים גדולים מכפי שתכננה: פגיעות במתקני השלטון הבריטי בא"י; פעילויות מדיניות לגיוס גורמים בעולם כדי לגרום לבריטניה לשנות את מדיניותה ולעזוב; מאבק "תנועת המרי", "המאבק הצמוד" ו"המאבק הרצוף" הגבירו את לחץ דעת הקהל בבריטניה לסיום השלטון בא"י.

-מעמדה של בריטניה ומדיניותה: ההערכה המוטעית של הבריטים בהעברת שאלת א"י לאו"ם לפיה הניחו שישאיר בידם את א"י; דעת הקהל העוינת בעולם למדיניותה בשאלת העקורים ויחסה למעפילים פליטי השואה; ירידת מעמדה בעולם לאחר המלחמה, קשיים כלכליים ותלותה הכלכלית בארה"ב, הימנעות ארה"ב לסייע בכל הנוגע לא"י; ניתוק פתרון שאלת הפליטים היהודים באירופה מבעיית א"י וחוסר נכונותה של בריטניה להיענות לדרישה האמריקנית להתיר כניסת מאה אלף הפליטים ממחנות העקורים.

האירועים שהובילו להחלטת האו"ם

שלב ראשון ועדת אונסקו"פ מאי 1947 United Nation Special Committee Of -

Palestine

- בסוף אפריל 1947, התכנס האו"ם לדון בבקשת בריטניה. האו"ם ממנה ועדת חקירה מיוחדת לעניין א"י, שחבריה יהיו נציגי 11 מדינות ללא אינטרס ישיר בא"י ואינן מעצמות. בכתב המינוי הוטל על אונסקו"פ לחקור את כל הבעיות והעניינים השייכים לא"י ולמחנות העקורים באירופה להגיש לאו"ם דו"ח והצעות לפתרון.
- במאי 1947 יצאה הועדה לירושלים, בתקופת שהותה בארץ הגיעה המאבק המזוין של היישוב לשיאו "פרשת אקסודוס" שהשאירה רושם על הועדה; תליית שלושת חברי אצ"ל וכפעולת התגמול של האצ"ל תליית שני הסמלים הבריטים.
- בפני הועדה העידו נציגים ערבים וציונים כאחד:

טיעוני הערבים: באופן רשמי הערבים הטילו חרם על ועדה כדי להפגין שעניין א"י אינו נושא

למיקוח, אולם, הם כן נפגשו עם חברי הועדה בפגישות בלתי רשמיות וטענו:

- הערבים הם רוב האוכלוסייה בא"י מזה מאות שנים, לכן תמיכת האו"ם בעקרון ההגדרה העצמית של עמים מקנה לערבים את הזכות לקבוע את גורלם ועתידם.
- להצהרת בלפור אין תוקף, בריטניה הבטיחה לציונים דבר שכלל לא היה שייך לה.
- ארץ ישראל כולה נמצאת בחזקתם של הערבים.

טיעוני הנציגים הציונים: הם ניסו לשכנע את חברי הועדה שאסור שיימשך המנדט הבריטי על ארץ ישראל ושלתוכנית החלוקה יש יתרונות לשני הצדדים. כמו כן, הם עשו מאמץ לשכנע את חברי הועדה לכלול את הנגב בתחומי המדינה היהודים.

- לאחר שהותה בארץ (יוני - יולי 1947) בזמן גיבוש המסקנות שלחה מטעמה ועדת משנה לבקר במחנות העקורים באירופה. חברי ועדת המשנה דיווחו על תנאי החיים הירודים של העקורים. הם התרשמו משיחותיהם עם העקורים שרצונם לעלות לארץ דוחים אפשרות הגירה לארץ אחרת.

המלצות ועדת אונסקו"פ:

1. המשך המנדט הבריטי אינו אפשרי והוא צריך להסתיים במהרה (בסוף אוגוסט 1949).
2. הקמת מדינה דו לאומית אינה אפשרית.
3. הקמת מדינה פלשתינית שבה יובטחו זכויות המיעוט היהודי אף היא אינה אפשרית. היהודים דחו את שלושת האפשרויות, הערבים דחו את שתי הראשונות. באשר לפתרון בעיית א"י חברי הועדה לא הגיעו להסכמה. והציגה שתי הצעות: הצעת הרוב-8 נציגים המיעוט - 3 נציגים.

הצעת הרוב: חלוקת א"י לשלוש ישויות מדיניות.

א. האזור הבין לאומי בפיקוח האו"ם יכלול: ירושלים וסביבותיה, כאזור מפורז משום קדושתה לשלושת הדתות. כמושל העיר לא יתמנה יהודי או ערבי אלא אדם מבחוץ. ואת הביטחון הפנימי תאבטח משטרה שאנשיה יגויסו בחו"ל. מדינה עברית: תכלול כ- 62% משטח הארץ: רוב הנגב, מישור החוף מבאר טוביה ועד עכו, העמקים הגליל התחתון והמזרחי, הכינרת ואגם החולה. בשטח התגוררו 520,000 יהודים ו-320,000 ערבים, (המדינה היהודית ללא ירושלים הגליל המערבי והמרכזי, יהודה ושומרון). מדינה ערבית: 38% משטח הארץ: הגליל המערבי, יהודה ושומרון ורצועת עזה. אזור שהתגוררו בו 700,000 ערבים ו-100,000 יהודים.

ב. תקופת מעבר: במהלך השנתיים הקרובות עד סיום המנדט, המליצה הועדה שתורשה עלייה ארצה של 150,000 פליטים יהודים, אך תיפסק ההעפלה. וההתיישבות היהודית תותר רק בשטח המיועד למדינה היהודית.

ג. שמירת האחדות הכלכלית של כל ארץ ישראל: כדי לסייע לערבים שעיקר אדמותיהם היו אדמות הרריות ועל מנת ליצור יחסי הידברות ושתוף פעולה בין שתי המדינות, המליצה הועדה על שמירת קשר כלכלי בין שתי המדינות - מטבע משותף והסכמי מכס.

הצעת המיעוט: הקמת מדינה פדרטיבית דו לאומית ערבית יהודית.

שלב שני: - אוגוסט 1947 פרסום ההמלצות.

ברה"מ תמכה בחלוקה במידה רבה משום שזה מחליש את מעמדה של בריטניה במזה"ת. ארה"ב - משרד החוץ האמריקני התנגד ל"חלוקה". לאחר ויכוח פנימי הכריזה ארה"ב כי היא תומכת בחלוקה המוצעת. למרות שיתוף הפעולה המוזר בין שתי מעצמות העל בעיצומה של "המלחמה הקרה" יש להדגיש שהאמריקנים לא סייעו לנציגי התנועה הציונית באו"ם להשיג רוב של 2/3. עמדה זו הביאה את ראשי הציונות בארה"ב להפעיל את השפעתם על טרומן שהסכים לפני ההצבעה באו"ם לפעול להשגת רוב של 2/3. התערבות זו של ארה"ב הכריעה את ההצבעה.

הערבים - דחו על הסף את שתי ההצעות ודרשו הקמת מדינה ערבית בכל שטח ארץ ישראל.

הסוכנות היהודית והיישוב קיבלו עקרונית את תכנית החלוקה.

הבריטים – נגד התכנית שמשמעותה סיום המנדט הבריטי בא"י, בעד ההצעה להקים פדרציה.

ועדת "אד-הוק", אוקטובר 1947 באו"ם הוקמה ועדה מיוחדת - "ועדת אד הוק" כדי לטפל בשאלת א"י על סמך המלצות ועדת אונסקו"פ בה השתתפו נציגי המדינות החברות באו"ם. הועדה התמקדה בעיקר בשתי בעיות:

1. מעמד ירושלים

2. גבולות המדינות המוצעות.

בנוגע למעמד ירושלים - העולם הנוצרי תמך בתוכנית בנאום ש ירושלים כתנאי לתמיכה בתוכנית החלוקה. בכך נדחתה תביעת הסוכנות היהודית לכלול את ירושלים בתחומי המדינה היהודית.

בנוגע לגבולות המדינות המוצעות - התגלתה מחלוקת בין הסוכנות ובין הממשל האמריקאי שביקש להגדיל את המדינה הערבית על חשבון היהודית (לדעתם התכנית עשתה עוול לערבים). במו"מ שהתנהל צומצם בחלקים מסוימים שטח המדינה היהודית כמו באזור באר שבע כך שבסופו של דבר השתנו יחסי השטחים של שתי המדינות המוצעות מ- 62 % למדינה היהודית ו- 38 % למדינה הערבית כפי שהציעה הרוב בוועדת אונסקו"פ ל - 55 % למדינה היהודית (עם הוצאת חלק מהנגב המערבי והעברתו למדינה הערבית) ו - 45 % למדינה הערבית.

לבסוף ועדת "אד הוק" אישרה את המלצת הרוב של אונסקו"פ לאחר השינויים בגודלן של המדינות המוצעות, והמליצה בפני האו"ם על נקיטת צעדים מתאימים לאישור הצעת הרוב.

עמדת ארה"ב במהלך הדיון באו"ם בשאלת א"י

למרות חילוקי הדעות בקרב הממשל האמריקני ולמרות לחצים שונים שהופעלו עליה תמכה ארה"ב במהלך הדיון באו"ם בהצעת החלוקה והצביעה בעד המלצות הרוב של ועדת (אונסקו"פ).

הגורמים העיקריים לעמדה האמריקנית הפרו ציונית היו:

1. לחץ של יהודי ארצות-הברית ושל מנהיגים ציונים על הממשל האמריקני. דעת הקהל בארה"ב ובעולם עודדו אותה לתמוך בעמדה הציונית. לכך יש להוסיף גם את כוח השכנוע של המנהיגים הציוניים בעיקר וייצמן שבינו לבין טרומן נוצר קשר אישי.
2. השפעת "המלחמה הקרה": עצם תמיכת המפתיעה של ברית-המועצות בהקמת מדינה יהודית דרבנה את ארצות-הברית לתמוך גם היא בתוכנית החלוקה כדי לא להשאיר לברית-המועצות את החלל שיווצר עם צאת בריטניה. בהתאם ל"דוקטרינת טרומן" ארה"ב הייתה מעוניינת למנוע חדירה סובייטית לאזור המזרח התיכון. מה עוד שארה"ב האמינה כי אם תתמוך בתוכנית החלוקה היא תוכל להבטיח את האינטרסים האמריקניים במזרח התיכון בלי מעורבות ישירה.
3. השפעת השואה על תחושת האשמה בנוגע לעמדת ארה"ב בשאלת העזרה ליהודי אירופה בזמן השואה. בנוסף הדיווחים על מצבם הקשה של העקורים במחנות באירופה, כגורם לחץ.

עמדת ברה"מ במהלך הדיון באו"ם בשאלת א"י

ברה"מ גילתה עמדה חד משמעית התומכת בשאיפות היהודים להקים מדינה ובפתרון החלוקה במקרה שהקמת מדינה יהודית בכל א"י אינה אפשרית.

נאום גרומיקו – נציג בריה"מ באו"ם:

- עמדה פרו ציונית זו של בריה"מ היוותה מפנה במדיניות ברה"מ. עד אז היא גילתה עוינות כלפי התנועה הציונית. והנה, כשבועיים לפני שבעיית א"י הועלתה באופן רשמי לדיון בעצרת הכללית של האו"ם הפתיע גרומיקו - נציג ברה"מ באו"ם - בנאום שנשא בעצרת הכללית כשהכריז כי ארצו תומכת בשאיפות היהודים להקים מדינה משלהם.
- גרומיקו הזכיר בנאומו את סבלו של העם היהודי בכלל ובתקופת מלחמת העולם השנייה בפרט, ואת חוסר האונים שגילו מדינות העולם בהצלת העם היהודי. הוא הצהיר בצורה חד משמעית על הכרה בתביעות הלאומיות של היהודים בא"י.
- ברה"מ תומכת בהקמת מדינה דו לאומית ערבית יהודית, אך אם שני העמים אינם מסוגלים לחיות יחדיו, יש לאפשר לכל אחד מהם להקים מדינה עצמאית משלו. יתרה מזו, הוא הדגיש בנאומו את פשיטת הרגל של מדיניות בריטניה בא"י ואת כישלון המנדט.

השפעת "המלחמה הקרה" על עמדת בריה"מ והסיבות לתמיכתה ברעיון החלוקה:

1. הרצון לזרז את הוצאת בריטניה מאזור המזרח התיכון, גורם בעל חשיבות מרכזית בתקופת המלחמה הקרה. והרצון לפלג את מעצמות המערב ע"י הקמת חזית משותפת עם ארה"ב נגד בריטניה.

2. תמיכה במדינה יהודית תאפשר לברה"מ דריסת רגל באזור, זאת ע"י הפיכת המדינה היהודית לפרו סובייטית ובכך תוכל ברה"מ לבסס את מעמדה באזור, במסגרת כוונות ההתפשטות שלה על רקע המאבק הבין-גושי. יש לזכור כי ברה"מ ניסתה לרכוש לעצמה עמדה במזרח התיכון, אבל היא התקשתה ליצור קשרים עם מדינות ערב משום שהם אימצו עמדה אנטי קומוניסטית ופרו מערבית באותה תקופה. במצב כזה תמיכה בציונות, נראתה לברה"מ אמצעי להשגת דריסת רגל באזור.

3. הסבל היהודי בתקופת השואה מצדיק הקמת מדינה ליהודים בנאומו את סבלו של העם היהודי בכלל ובתקופת מלחמת העולם השנייה בפרט, ואת חוסר האונים שגילו מדינות העולם בהצלת העם היהודי. הוא הצהיר בצורה חד משמעית על הכרה בתביעות הלאומיות של היהודים בא"י.

4. הבלטת המחיר הכבד ששילמה ברה"מ במלחמת העולם השנייה (20 מיליון רוסים): גרומיקו בנאומו הדגיש את הסבל שעבר העם היהודי. והעובדה שמאות אלפי יהודים נודדים באירופה בחיפוש אחר מקלט. הדגשת היבט זה שהאוי"ם לא יכול להתעלם ממנו היה בו כדי להדגיש את הקורבן שהקריבה רוסיה במלחמה, קורבן המצדיק את המעמד שביקשה במזרח אירופה. כלומר, ברה"מ למעשה ייצרה בדרך זו הקבלה בין מצבו הקשה של העם היהודי לבין מצבה הקשה של ברה"מ. ההכרה בזכותו של העם היהודי לפיצוי עקב העוול שנגרם לו במלחמה מקבילה לזכותו של העם הרוסי לפצות את עצמו לאחר המלחמה, לא ניתן לערוך הקבלה בין העם שהוא חסר מולדת לבין העם הרוסי שלו מדינה ענקית ושלטון עצמאי. מנקודת מבט אחרת, ובהקשר זה, ייתכן שהמחיר ששילמה ברה"מ במלחמה השפיעה על התייחסו ליהודים בשואה.

הפעילות הדיפלומטית של היהודים לגיוס תמיכה בתכנית החלוקה:

ערב קבלת ההחלטה באו"ם ניהלו מנהיגי היישוב היהודי מסע שכנוע בקרב מדינות בעולם, כדי שיצביעו בעד ההחלטה. הטענה: החוב המוסרי שהעולם חייב לעם היהודי אחרי השואה, ומצבם הקשה של הניצולים. במחנות העקורים. המאמץ העיקרי מול ארה"ב, שהייתה בעלת השפעה על מדינות בעולם אחרי המלחמה. הדעות היו חלוקות. היו מדינאים שהתנגדו להחלטה על הקמת מדינה יהודית, בגלל החשש שתביא למלחמה, שעלולה לגרור את ארה"ב למעורבות בה. כמו כן תמיכה בהחלטה עלולה לפגוע ביחסים עם מדינות ערב. לעומתם, היו מדינאים שתמכו בהחלטה מטעמים מוסריים ועקב השפעת המלחמה הקרה. פעולות השכנוע היו מול הנשיא טרומן, שעדיין לא חשב להורות למשלחת האמריקאית להפעיל לחץ על המשלחות השונות להצביע בעד ההחלטה. רק לאחר פגישתו עם ויצמן,

הנחה טרומן לתמוך בהחלטה ולהפעיל לחץ על מדינות העולם להצביע בעד . הרב סילבר , מדינאי יהודי ורב רפורמי מראשי הציונות, פעל במישור המדיני לקבלת ההחלטה , בקונגרס בארה"ב ובא"ם וניפגש עם אישים בעלי השפעה מכרעת. בהצבעה שנערכה בא"ם תמכו 33 מדינות , התנגדו 13 מדינות , נמנעו 10 מדינות . כך התקבלה ההחלטה ,

שלב שלישי – ההצבעה באו"ם. החלטת האו"ם מכ"ט בנובמבר 1947 כללה:

1. סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל - לא יאוחר מ 1 באוגוסט 1948.
2. חודשיים לאחר יציאת הצבא הבריטי יקומו בא"י 2 מדינות - מדינה ערבית ומדינה יהודית ובירושלים יקום שלטון בינלאומי:
 - א. מדינה יהודית: הנגב, מישור החוף עכו העמקים הגליל התחתון כנרת
 - ב. מדינה ערבית: הגליל המערבי, יהודה שומרון. רצועת עזה
 - ג. אזור בינלאומי בפיקוח האו"ם שיכלול את העיר ירושלים וסביבותיה. שיהיה מפורז משום קדושתה של ירושלים לשלוש הדתות. כמושל העיר יתמנה אדם מבחוץ. את ביטחון הפנים תאבטח משטרה שאנשיה יגויסו בחו"ל.
3. קיום אחדות כלכלית בין שתי המדינות ושיתוף פעולה ביניהן בענייני תחבורה ומים.
4. נקבעה תקופת מעבר קצרה: על ממשלת המנדט למסור בהדרגה את סמכויותיה לוועדת ביצוע בינלאומי מיוחדת לתקופת המעבר. שבה יפונה שטח מתאים במדינה היהודית ובו נמל לעלייה. הועדה המיוחדת תקבע את גבולות המדינות , ובכל מדינה תקום מועצת ממשלת זמנית שתגייס מליציה (משטרה) כדי לשמור על הסדר ועל הגבולות.

משמעות ההצעה באו"ם הייתה הכרה בינלאומי היסטורית בהקמת מדינה יהודית בא"י.

תגובת היישוב: גילוי שמחה על הגשמת משאת נפשה של התנועה הציונית, הקמת מדינה יהודית בא"י. מבחינת היהודים הייתה זו התגשמות החלום הציוני ולמרות הגבולות הבעייתיים שיצרה החלוקה, קיבלו היהודים את החלוקה לשתי מדינות. מנהיגי התנועה הציונית ובראשם בן גוריון הבינו שהחלטת החלוקה תוביל למלחמה עם הערבים לכן פתחו מיד בהכנות .

התגובה הערבית: ערביי א"י ומדינות ערב הודיעו כי הם שוללים באופן מוחלט את תכנית החלוקה. לתפיסתם, בכל שטח א"י צריכה לקום מדינה פלשתינאית. למחרת הכרזת האו"ם החלו פעולות האיבה של ערביי א"י . ובכך החלה מלחמת העצמאות . מטרת הערבים הייתה למנוע את הקמת המדינה היהודית.

תגובת הבריטים: הודיעה שתפנה את א"י ב- 15 במאי 1948 ולא תסייע ליישום תכנית

החלוקה.